

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jerneja Brumen

Iskanje epistemološkega reza v politologiji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Jerneja Brumen

Mentor: izr. prof. dr. Andrej A. Lukšič

Iskanje epistemološkega reza v politologiji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2009

ZAHVALE

Zahvaljujem se mentorju, izrednemu profesorju doktorju Andreju A. Lukšiču, za strokovno podporo, intelektualno spodbudo, inspirativne pogovore in izkazano razumevanje pri pisanju diplomskega dela ter nasploh.

*Profesor Lukšič, hvala ker ste počakali do »**jutri**«.*

Tudi vama hvala, draga starša, ker me vedno spodbujata in na različne načine podpirata pri študiju.

*Končno se zahvaljujem Boštjanu, brez katerega moje misli ne bi bile nikoli **dialektične**.*

Boštjan, hvala ker si moj nepopolni (teoretski) par.

*Nenazadnje pa hvala **Nevednemu učitelju**... Tistemu, ki emancipira.*

Iskanje epistemološkega reza v politologiji

Diplomsko delo si v prvi vrsti zastavlja vprašanje, kaj je politologija. Izhajajoč iz omejitev, ki jih tako široko vprašanje implicira, se delo osredotoči zgolj na vprašanje odnosa med politično teorijo in politično filozofijo v politologiji. Ker avtorica izhaja iz nepreverjene predpostavke, da med politično teorijo in politično filozofijo (v politologiji) obstaja razlika, vprašanje o njunem odnosu postavi kot problem znotraj politologije, ki ga le-ta še ni uspela ustrezno razrešiti (v smislu postavitve razlik med njima). Pri raziskovanju tega problema, se avtorica v največji meri opre na članke in monografije dveh ameriških politologov, Johna G. Gunnella in Benjamina R. Barberja. Izhajajoč iz njunih teoretičnih izhodišč, se v poskusu pojasnitve ključnih razlik med politično teorijo in politično filozofijo opre na konceptualni aparat filozofa Louisa Althusserja. Pri tem se osredotoči na Althusserjev koncept epistemološkega reza, ki po Althusserju vzpostavlja razliko med teorijo in ideologijo v znanosti oziroma ju razločuje. Ker je z omenjenim konceptom Althusser uspel pojasniti tudi razliko med filozofijo in znanostjo, avtorica Althusserjevo občo zastavitev tega razmerja, z namenom poskusa odgovoriti na izhodiščno vprašanje, kakšen je odnos med politično teorijo in filozofijo znotraj politologije, po analogiji prenese v polje politične znanosti.

Ključne besede: politologija, politična teorija, politična filozofija, epistemološki rez.

Searching for epistemological break in political science

The diploma work in the first place raises the question, what is political science. Text starts within the restrictions that are implicit to this question, and (starting from them) focuses just on the question of relationship between political theory and political philosophy within political science. Because the author starts from the unverified or »untested« assumption, that the difference between political theory and political philosophy (within political science) does exist, the author raises the question about this relationship as a problem within the field of political science, which hasn't been resolved yet. In the exploration of this problem the author focuses on two american political scientists, John G. Gunnell and Benjamin R. Barber. Proceeding from their theoretical standpoints, the author leans on conceptual apparatus of philosopher Louis Althusser in attempt to explain a key differences between political theory and political philosophy. There she focuses on the Althusser's concept of epistemological break, which establishes the difference between theory and ideology in science. Because of the reason, that Althusser by exploring this concept also successfully explained the difference between philosophy and science, the author transfers Althusser's general examination of this relation in the field of political science with the try to find answer to the initial question which is, in what relationship are political theory and political philosophy within political science.

Key words: political science, political theory, political philosophy, epistemological break.

KAZALO

1 UVOD: KAKO UJETI MISEL POLITOLOGIJE?	6
1.1 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA	7
2 IN MEDIAS RES: KON-TEKST IN ČAS TEORETSKEGA AVTIZMA	8
2.1 IZHODIŠČNE OPOMBE	8
2.2 KON-TEKST	12
3 O METODI	15
3.1 RAZMISLEK O POMENU METOD	15
3.2 METODOLOGIJA DIPLOMSKEGA DELA	18
4 TEORETIČNA IZHODIŠČA	19
4.1 JOHN G. GUNNELL: ZGODOVINA POLITOLOGIJE KOT MIT TRADICIJE?.....	20
4.2 BARBERJEVA INTERVENCIJA: KRITIKA MEHANIKE V EPISTEMOLOGIJ POLITOLOGIJE	21
5 MATERIALISTIČNA INTERVENCIJA V POLJE POLITOLOGIJE	24
5.1 EPISTEMOLOŠKI REZ PRI ALTHUSSERJU	26
5.2 IDEOLOGIJA, FILOZOFIJA, ZNANOST, TEORIJA	27
6 POLITIČNA FILOZOFIJA IN/ALI POLITIČNA TEORIJA?	29
7 POSKUS SKLEPNIH MISLI	31
8 LITERATURA	33

1 UVOD: KAKO UJETI MISEL POLITOLOGIJE?

S pričujočim delom zaključujemo obdobje dodiplomskega študija politologije. Ker je končevanje slednjega v največji meri zaznamovala ravno tema diplomskega dela, je smiselno, da ji v uvodu namenimo vso pozornost in s tem vsaj približno nakažemo, zakaj smo se lotili njene obravnave. Izboru teme je predhodilo vprašanje o tem, kaj je politologija, kar nas je vrnilo na sam začetek študija. Sprva je pojavitev tega vprašanja od nas zahtevala svojevrsten pogum, da se njegove obravnave sploh lotimo, saj je zagotovo paradoksalno, da smo se po petih letih študija vprašali po tem, kaj je pravzaprav tisto, kar smo študirali. Logično bi namreč bilo, da bi ravno na koncu dojeli smisel in pomen študija.

Toda v našem imaginariju se je zgodil obrat, ki je predstavo o politologiji postavil na glavo. V diplomskem delu pa gre za to, da jo (se) »znova« postavimo na noge. Ker obračanje nečesa iz glave na noge zahteva bistveno več časa, kar je vedel že Marx, bi zato poskus iskanja dokončnega odgovora na tako paradoksalno vprašanje vsebinsko presejal priporočeno širino okvirja od nas zahtevane naloge. Zato smo se odločili, da bomo v pričujočem diplomskem delu osvetlili »zgolj« en aspekt, ki pa je bil z vsakim (novim) dnem deležen (novih) preobratov – tj. vprašanje odnosa med politično filozofijo in politično teorijo v kontekstu politologije.

1.1 STRUKTURA DIPLOMSKEGA DELA

Diplomsko delo je sestavljeno iz petih (poleg uvoda, zaključka in literature) poglavij oziroma vsebinsko zaokroženih delov, ki so med seboj v dialektičnem odnosu, saj poglavja med seboj, predvsem v vsebinskem smislu, prehajajo drug v drugega. Prvo oziroma *uvodno poglavje* na kratek in z le nekaj stavki »napove« vsebino diplomskega dela, prav tako pa poda njegovo natančno *strukturo*. *Drugo poglavje*, ki je hkrati tudi »vsebinski uvod« (v slogu *in medias res*) v pričujoče delo, sprva *razpre* širino izbrane teme oziroma problematike, nato pa, v skladu s ciljem pričujočega dela, iz konteksta abstrahira (eno) raziskovalno vprašanje. Omenjeno poglavje ustrezno zameji horizont nadaljnjega razmisleka v pričujočem delu ter ga opremi z *omejitvami*, ki izhajajo iz njega.

V *tretjem poglavju*, z naslovom *O metodi*, se delo osredotoča na pojasnjevanje in razumevanje teoretsko-metodološkega okvirja pričujočega diplomskega dela. Omenjeno poglavje se zato loteva interpretacije metod dela, ki jih bomo prakticirali pri pisanju, poleg tega pa zajema tudi razmislek *o metodah nasploh*. *Četrto poglavje* poda najpomembnejša teoretična izhodišča, na katerih temelji vsebinska razprava pričujočega dela. Pri tem se omeji na *prispevek dveh ameriških politologov*, Johna G. Gunnella in Benamina R. Barberja, k teoretičnemu osmišljanju politologije. V *petem poglavju* se avtorica loti intervenirati v polje politologije z Althusserjevim konceptualnim aparatom. Pri tem se osredotoči predvsem na Althusserjev koncept epistemološkega reza, ki bi politologiji utegnil pomagati pri razreševanju njej lastnih vprašanj – denimo vprašanja odnosa med politično teorijo in politično filozofijo.

Šesto poglavje tokrat v strnjeni obliki razpravlja o izhodiščnem vprašanju *glede odnosa* med politično teorijo in politično filozofijo v politologiji. Zato se še enkrat naveže na vprašanja in morebitne ugotovitve, tokrat v bolj sintetizirani obliki, izpostavljene v četrtem in petem poglavju. Ob tem jih, čeprav si nekatera (zelo) nasprotujejo, predvsem sooča med seboj. *Sedmo* oziroma sklepno poglavje na kratko povzema *ugotovitve*, do katerih smo prišli tekom raziskovanja. Zaradi tega, ker je pričujoče delo napisano v manjšem obsegu, kot ga sicer izbrana tema zahteva, »poskus sklepnih misli« pusti zapisane ugotovitve odprte za nadaljnje razmisleke. V zadnjem oziroma *osmem poglavju* pa je naveden *seznam literature*, na kateri smo osnovali diplomsko delo.

2 IN MEDIAS RES: KON-TEKST IN ČAS TEORETSKEGA AVTIZMA¹

2.1 IZHODIŠČNE OPOMBE

Morebitna »takojšnja« in (vsaj na prvi pogled) povsem jasna pomenljivost vsebine diplomskega dela, izhajajoč iz naslova, zahteva od nas pojasnitev konteksta, ki nas je napeljal k iskanju epistemološkega reza v politologiji. Poleg opisa konteksta pa je namen tega poglavja tudi v naslednjem: (i) poglavje bo opozorilo na predpostavke in izhodišča, iz katerih diplomsko delo izhaja ter (ii) hkrati zamejilo miselni horizont, znotraj katerega se bo pričujoče besedilo gibalo. Slednje pa od nas nadalje zahteva še eno malenkost – tj. upoštevanje doslednosti, ki nam narekuje, da vsaj omenimo omejitve tega diplomskega dela, če jih že ne nameravamo podrobneje pojasnjevati.

V diplomskem delu smo si zadali za nalogo, da bomo v vsebinskem delu motrili področje, ki se ga morda preveč samoumevno sprejema kot nekaj takšnega, kakršno »pač« je, in ga kot takšnega naj ne bi bilo potrebno (vedno znova) pretresati. Ker je slednji stavek preveč abstrakten, od nas zahteva konkretne pojasnitve. Delo, ki ga berete, se je namreč že od vsega začetka gibalo znotraj, zunaj in nenazadnje *med* naslednjimi vprašanji: kaj je politologija oziroma kaj je politična znanost²; katere so njene ontološke, epistemološke in aksiološke³

¹ Izraz »čas teoretskega avtizma« si izposojamo pri Močniku (2001, 104), s katerim le-ta ponazarja »stanje duha« glede teoretskih razprav, ki ginejo zaradi umanjkanja »skupnega teoretskega polja«, v katerem bi bil dialog med teoretskimi problematikami sploh možen. Ker ni skupnega polja, je zato tudi spodbijanje (med posameznimi teoretskimi problematikami, ki si jih le-te namenjujejo med seboj) »lažno«.

² To je pravšnje mesto, da omenimo, da besedi *politologija* in *politična znanost* v diplomskem delu uporabljamo kot sinonima. Kolikor je to morda za naš prostor samoumevno, je zadeva, kar se tiče rabe teh izrazov, izven našega prostora drugačna. V angleško govorečih državah in literaturi v angleškem jeziku skorajda ne zasledimo izraza *politologija* (*politology*), saj je namesto tega uveljavil izraz *political science*. *Politology* smo v literaturi v angleškem jeziku (zaenkrat) našli samo pri Almondu (v Monroe in drugi 1990, 34–5), ki ta izraz omeni v navezavi na njegovo izkušnjo iz leta 1989 s politologi iz Sovjetske zveze, ki so se (po Almondovih besedah) po »razočaranju z marksizem-leninizmom« obrnili k empiričnemu oziroma zahodnemu modelu politične znanosti, ki so jo (sovjetski politologi) poimenovali *politologija*. Izraz *politology* pa omenja tudi Sebba (1968, 259), ki je rabo teh dveh izrazov (*politologija* in *politična znanost*) kot sinonimov zasledil pri nemških politologih. V tem kontekstu pa omenjamo tudi neustaljeno rabo izrazov *political science* in *political theory*. *Political science* se uporablja v dveh pomenih: prvič, za poimenovanje discipline (politične znanosti) na splošno in drugič, za poimenovanje »empirične« politologije (v smislu *policy science*). Prav tako je neustaljena raba izraza *political theory*: na nekaterih mestih se ga uporablja za poimenovanje pod-discipline politologije, ki se ukvarja s političnimi teorijami; drugič se ga uporablja kot sinonim za politično filozofijo – v tem primeru avtorji ne razlikujejo med njima (Shapiro 1992, 3; Vincent 2007, 7–8); spet tretjič pa lahko zavzema mesto, ki je v vsebinskem smislu zaradi svoje *normativnosti* (Dobson 2000, 211) nekakšen »protipol« politični znanosti (v smislu »empirične« politologije) (Farrelly 2004). Označevanju politične teorije kot *normativne* pa nasprotuje Warren (1989, 606), ki utemeljuje, da je tovrstno razlikovanje (na politično teorijo, ki je *normativna* in politično znanostjo, ki je *empirična* in očiščena vrednot) »ostanek« obdobja, v katerem so behavioristi zamejili meje politologije, v katerih pa se odraža velik vpliv in nazor neo-pozitivizma. Ob tem omenjamo, da pri rabi izraza *politična teorija*, sledimo prvemu pomenu in ga tudi razumemo tako.

³ Pri postavitvi tega vprašanja izhajamo iz Brgleza (2008, 32), ki vpelje celovitejše pojmovanje filozofije družbenih ved. Njegovo pojmovanje za razliko od ustaljenega pristopa, "/.../ ki reducira njen predmet zgolj na

predpostavke; kaj je politična teorija; kaj pomeni »znanstveno preučevati predmet politologije«; je sploh mogoče znanstveno preučevati predmet politologije; katere metode uporablja politologija pri svojem proučevanju; kaj je politična filozofija; ali med slednjo in politično teorijo obstaja razlika; v čem se razlikujeta; etc.⁴ Skratka, vprašanj, ki so se nam postavila, je (bilo) tako rekoč na pretek.

Na prvi pogled (morda) enostavna vprašanja, so nas po krajšem premisleku pripeljala do sklepa, da bi se vprašanj predmeta, epistemologije in ontologije politične znanosti, njenih metod etc., bilo potrebno lotiti na prostoru, ki krepko presega obseg diplome. Poleg tega sta za tehtne premisleke o filozofskih, teoretskih in še kakšnih temeljnih politične znanosti potrebni predvsem večja *širina in globina*⁵ poznavanja omenjenih področij politologije od te, ki smo jo uspeli absolvirati v času trajanja dosedanjega študija in za uresničitev ciljev tega diplomskega dela. Prav tako pa nas je še dodatno omejil razpoložljiv čas. Cilj, da si v prihodnosti odgovorimo na vsa zastavljena vprašanja, lahko zato sicer ostane še naprej v naših mislih, vendar ga moramo v skladu z *namenom* tega diplomskega dela – tj. tematizirati vprašanje odnosa med politično teorijo in politično filozofijo v politologiji – *ustrezno omejiti*, saj bi bilo iluzorno pričakovati, da bi v diplomskem delu lahko odgovorili na vsa zastavljena vprašanja.

Zato bomo »za začetek« upoštevali napotek antropologa Clifforda Geertza, ki je nekoč pripomnil: »*If you dont know the answer, discuss the question*«. Ker bi za iskanje »dokončnih« odgovorov na izhodiščna vprašanja potrebovali več časa in znanja, bomo v pričujočem delu, o nekaterih⁶ zastavljenih vprašanjih oziroma o njihovi relevantnosti za

epistemologijo družbenih ved", dodaja še ontološko in aksiološko raven obsega v filozofiji družbenih ved. Pri tem epistemološko pomeni, "kako lahko spozna(va)mo"; ontološka raven predpostavlja "obstoj »objekta«" in subjekta preučevanja; aksiološka raven pa k prvim dvem dodaja še: ".../ vrednotne, vrednostne in normative dimenzije družbenega sveta /.../, ki jih v družbenih vedah /.../ ne smemo odmisлити, če hočemo ostati ontološko realistični" (Brglez 2008, 32).

⁴ Vsem tem vprašanjem bi lahko na kratko rekli »problemi s politologijo«. S tem poimenovanjem sledimo Karmen Šterk (1998, 9), ki piše o »problemih z antropologijo« v navezavi na vprašanja *o* in *v* antropologiji, ki so povezana z ločevanjem antropologije od ostalih disciplin. Šterkova (1998, 9–26) resda ne razpravlja o politologiji, zato pa v svojem pristopu zelo lucidno kontekstualizira vprašanja, ki zadevajo predmet, epistemologijo in metodo ter ga zato jemljemo kot zgled, ki (vsaj glede na »formo«) zajame problematiko, ki smo se jo lotili proučevati.

⁵ Kot primer za znanost *in* znanstveno relevantne širine in globine raziskovanja tako elementarnega področja, ki ga implicirajo zastavljena vprašanja, nam predstavlja monografija Milana Brgleza (2008).

⁶ Sklep, da bomo razpravljali le o nekaterih zastavljenih vprašanjih, je predvsem praktične narave in je tudi *prva omejitev* pričujočega dela. Ker zase menimo, da še nismo večji obvladovanja večjega števila aspektov oziroma ravnih hkrati, se bomo v pričujočem delu lotili obravnave enega vprašanja: kakšen je odnos med politično teorijo in politično filozofijo v politologiji. Ob tem pa se seveda zavedamo, da s tem ne moremo povsem izključiti možnosti, da se katero izmed preostalih zastavljenih vprašanj vendarle ne bo kje pojavilo.

politologijo, »zgolj« razpravljali in vprašanja poskusili postaviti v ustrezen kontekst. Na podlagi tega pa bomo lahko morda v bodočnosti (npr. v magistrski nalogi) nadaljevali premišljevanje o ostalih predpostavkah politologije, na katerih le-ta gradi že slabi dve stoletji.⁷

Izbrano področje bomo torej motrili tako, da bomo zastavljeno vprašanje (o odnosu med politično teorijo in politično filozofijo v politologiji) postavili v kontekst, iz katerega bi se veljalo odpraviti na ekspedicijo v večje globine in širino od te, ki bo sledila. V morebitno domnevo, ki se utegne pojaviti tekom pisanja, da bomo nekje na poti srečali zadosten odgovor, pa seveda »metodično« dvomimo, saj odgovarjanje na tovrstna vprašanja, ki zadevajo *temelje* politologije, zahteva bistveno več premišljevanja, predvsem zaradi njihove kompleksnosti, potrebne »znanstvene« zrelosti, takšno početje pa nenazadnje (*sic!*) terja neprimerno boljše poznavanje področja politologije kot celote.

Zato se cilj pričujočega dela ne skriva v postavljanju končnih odgovorov na zastavljeno vprašanje, temveč je v tem, da bomo v diplomskem delu premislili le enega izmed številnih možnih aspektov premišljevanja tega vprašanja. Ta »en aspekt«⁸, ki bo v drugem vsebinskem delu interveniral v uvodno motrenje, je *althusserjanski*. V probleme, ki jih bomo abstrahirali iz del dveh ameriških politologov – Gunnella in Barberja – bomo intervenirali z Althusserjem. S tem namenom bomo premislili, ali nam Althusserjevi zapisi lahko ponudijo kakšna »oprijemališča«, ki bi problem utegnili videti v drugačni luči. Althusserjevo filozofijo smo za intervencijo v politologijo izbrali zato, ker je Althusser, kot bomo pokazali v petem poglavju, v svojih delih premišljeval razmerje med znanostjo, filozofijo in teorijo. Slednje je bil tudi razlog, da smo ga izbrali, saj smo ugotovili, da je v kontekstu vprašanj, ki se nam zastavljajo, (vsaj zaenkrat) najprimernejši za izbor.

Vprašanja pa morda poraja tudi izbrani naslov: *Iskanje epistemološkega reza v politologiji*. Izbrali smo ga zato, ker bomo naše proučevanje začeli z »ideološkimi usedlinami«⁹, ki se jih

⁷ Ob tem upoštevamo dejstvo, da je politična znanost, kot jo v institucionalizirani obliki (v smislu akademske discipline) poznamo danes, v ZDA nastala v drugi polovici 19. stoletja (Farr in Seidelman 1993, 15) in je bila sprva poznana v »okrnjeni« obliki, saj še ni poznala pod-disciplin, ki so nastale tekom 20. stoletja.

⁸ Odločitev, da bomo za intervencijo v »probleme«, ki se tičejo politologije, uporabili »zgolj« Althusserjevo filozofijo, predstavlja *drugo omejitev* tega diplomskega dela.

⁹ Izraz »ideološka usedlina« in njegov pomen povzemamo po Močniku (1996, 288), ki zapiše: ".../ etnografov pogled je res lahko obremenjen s predstavami, ki jih ne nadzoruje in ki jih samodejno goji kot domačin te ali one evropske ali ameriške družbe – a to so tudi za etnografa »ideološke usedline«, ki ne pripadajo antropološki teoriji – in ki jih, zavedajoč se nativizma, ki je dediščina vsake subjektivnosti, s teoretskim delom lahko odpravi. Na

bomo tekom pisanja lotevali odpravljati, in ki nadalje implicirajo (nepreverjene) predpostavke, ki pa zastavljajo osrednji *problem* pričujočega dela. Jedro tega problema nas bo napeljalo k odgovarjanju na naslednje vprašanje: ali je politologija (znotraj sebe) že kdaj vzpostavila epistemološki rez, če ta izraz mislimo v njegovem althusserjanskem pomenu? Pravkar postavljeno vprašanje pa bi (v ironičnem duhu zapisano) lahko formulirali tudi takole: je politologija kdaj že prelomila s tradicijo, v kateri (pre)pogosto prevladuje »divja misel«¹⁰? Problem, ki smo ga izpostavili torej izvira iz lastne »ideološke usedline«, ki jo imamo (jo »gojimo«) o politologiji – tj. da znotraj nje prevladuje »divja misel«. Slednje je mnenje. In ker je »zgolj« mnenje, pomeni hkrati tudi to, da je *doxa*, ki jo želimo preseči. Slednje pa od nas zahteva, da se usmerimo k *theoria*.¹¹

V izogib morebitnim nejasnostim zato »še enkrat« pojasnimo, kaj pomeni za nas izraz »divja misel« v kontekstu politologije. V kolikor se dosledno držimo pomena, kot ga je omenjeni sintagma pripisal Rotar, potem iz tega izpeljujemo tezo, da del politologije pristopa k svojemu predmetu proučevanja na način, ki ne vodi v zares znanstveno refleksijo (niti predmeta proučevanja, niti postopkov proučevanja in niti vsebine lastnega znanja). Toda to je zaenkrat le »ideološka usedlina«, ki jo nameravamo odpraviti oziroma, drugače povedano, preveriti moramo njeno (ne)pravilnost, da ne bo tudi naše pisanje povsem na ravni »divjih misli«.

Na tem mestu pa se srečamo s *tretjo in hkrati temeljno vsebinsko omejitvijo* pričujočega dela. Slednje se namreč ne bo lotilo natančnega proučevanja posameznih »politoloških šol«, v kolikor bi o njih sploh lahko resno govorili¹², ter morebitnega analiziranja njihovih postopkov

ravni teh morebitnih ideoloških usedlin etnografov »nativizem« ni nič drugačen od domačinskosti domačinov, ki jih etnograf proučuje *./.../*. Z izbranim citatom ne nakazujemo morebitnih etnografskih ali antropoloških ambicij, saj le-te v pričujočem delu umanjajo. Z njim poudarjamo zgolj na to, da so »ideološke usedline« (razne predstav, ki jih imamo kot politologi), sicer nekaj vsakodnevnega, kar pa še ne pomeni, da so pravilne. Teoretsko delo, kot to svetuje Močnik, zato od nas zahteva, da jih preverjamo in jih poskušamo odpraviti.

¹⁰ Izraz »divja misel« nima na tem mestu nič opraviti z vsebino Lévi-Straussove monografije *Divja misel*. Sintagmo »divja misel« je pomenljivo uporabil Rotar (2004, 26), zato si jo na tem mestu izposojamo. Rotar (2004, 15–37) sicer razpravlja o »nevzdržnih« razmerah za humanistične in družboslovne znanosti in je kritičen predvsem do »naravoslovcev«, ki si dovolijo »šariti« po/v njih. Izraz »divja misel«, ki ga uporabi, se (prav tam) nanaša na stanje in duh časa v družbah, v katerih dominirajo »znanstvena« podjetja, katerih pristop (žal) ne vodi v zares znanstveno refleksijo tega, kar je vsebina njihovega znanja. Znanstveniki so zato *"/.../"* v družbah, kjer dominira divja misel, praktično nemožni, če niso konfirirani v geta, imenovana kampusi *"/.../"* (Rotar 2004, 26).

¹¹ Postopek v katerem se subjekt iztrga *doxa*, da bi se usmeril k *theoria*, je diskurzivna praksa poznana pod imenom *protreptika* (Milner 2005, 24). Slednja je poznana že od Aristotla naprej, ki je napisal delo z naslovom *Protreptikos*, ki v prevodu pomeni »osvobodilni, spodbudni spis«. Doksa je mnenje in je s tem nasprotna spoznanju (episteme), kar je trdil tudi Sokrat (Fürst in Halmer 1996, 19).

¹² O »politoloških šolah« govori Almond (1988, 828–48), toda ker njegova »klasifikacija« ne postreže s temeljitejšo tipološko analizo, temveč šole osnuje »zgolj« na podlagi ideološke usmerjenosti posameznikov in njihovo izbiro med *hard* in *soft* metodologijo, jo jemljemo z rezervo.

proučevanja predmeta, saj se le-to (diplomsko delo) osredotoča »zgolj« na *iskanje indicev v »izbrani«¹³ literaturi s področja politologije, ki bi omogočili sklepanje, da znotraj politologije obstajajo »šole«¹⁴, ki se vsaj lotevajo kritično pristopati ali vrednotiti razvoj in vsebino misli njihovega proučevanja, če morda že ne zadostijo vsem kriterijem zares znanstvene refleksije.*

Četrta omejitev tega dela, ki se nanaša na avtoričino »delno« branje Althusserja, izpeljujemo na podlagi Althusserjevega opusa kot takšnega. Uporabljena beseda »delno« ne pomeni tega, da nameravamo Althusserjeva dela prebirati »površno« ali nenatančno¹⁵, temveč le to, da bomo na področje politologije intervenirali z »zgodnjim« Althusserjem. Drugače povedano, predpostavke in analogije bomo za polje politologije izpeljali iz Althusserjevih spisov iz njegovega začetnega obdobja.¹⁶

2.2 KON-TEKST

Duh in misel časa, ki sta se naplavila v (lastnih) »ideoloških usedlinah«, zahtevata oris konteksta. Slednji je bil za izbiro tematike pisanja diplomskega dela pravzaprav eden izmed ključnih elementov izbora. Težko bi rekli, da smo kontekst našli, prej bi rekli, da je on našel nas oziroma bolje rečeno: srečanje z njim je (bilo) naključje. Prav tako pa je izhajajoč iz konteksta sledilo osrednje vprašanje diplomskega dela, ki se glasi: ali obstaja razlika med politično filozofijo in politično teorijo v politologiji? Slednje vprašanje se je porodilo skupaj z vso plejado ostalih vprašanj, ki pa smo jih že uvodoma omenili.

Odločitev za premislek odnosa med politično teorijo in politično filozofijo v diplomskem delu, je tudi reakcija na ugotovitev glede statusa teorije, ki ga le-ta danes (n)ima. Njen »antipol«, praksa, je danes tista, ki teoriji narekuje pravila, kako naj le-ta »funkcionira«. Močnik (2001, 98) trdi, da današnji položaj (v katerem se nahaja teorija, ali vsaj možnost

¹³ Beseda »izbrani« nikakor ne pomeni, da za literaturo, ki smo jo uporabili pri pisanju, menimo, da na kakršenkoli način izstopa. Nasprotno: »izbranost« na tem mestu implicira našo omejenost glede samega izbora, saj menimo, da bi lahko prečesali še več enot literature.

¹⁴ O šolah na tem mestu govorimo le pogojno, saj bomo indice iskali zgolj pri posameznih politologih in njihovih delih (monografijah in člankih). V kolikor pa so omenjeni avtorji dejansko hkrati tudi pripadniki enakih šol, pa je to v našem primeru zgolj naključje, saj se v diplomskem delu nikjer ne ukvarjamo z natančnim razvrščanjem navedenih avtorjev v obstoječe »politološke šole«.

¹⁵ Ob tem se seveda zavedamo, da Althusserjevih del, ki jih bomo uporabili kot reference, ne moremo v celoti memorirati.

¹⁶ Pri tem se opiram na Katjo Kolšek (2007, 149), ki glede Althusserjevega opusa zapiše: "Filozofsko delo Louisa Althusserja bi lahko v grobem razdelili na tri obdobja. Prvo je *začetno obdobje* teorije teoretske prakse in epistemološkega reza med znanostjo in ideologijo, po katerem je nastopila slavna Althusserjeva samokritika. Drugo je obdobje filozofije kot razrednega boja v teoriji. Tretje obdobje je obdobje materializma srečanja ali aleatoričnega materializma v poznih osemdesetih letih, ki se mu, /.../, na splošno ne daje prevelike teže."

njene re-produkcije) ni nič posebnega, saj je značilen za številna področja poznega kapitalizma. Za sedanji položaj je po Močniku (2001, 98) tako značilno dvoje: (i) teorije ni mogoče ali skorajda ni več mogoče proizvajati zunaj visokega šolstva; (ii) teoretska proizvodnja ni glavni institucionalni cilj ustanov, v katerih je mogoče proizvajati teorijo.

Močnik (2001, 98) med drugim opaza tudi to, da se danes na teorijo vse bolj gleda kot na nekakšnega vsiljivca, ter da se institucije, ki naj bi skrbele »tudi« za teoretsko produkcijo, zmorejo in želijo reproducirati kar brez teorije. Ob tem omeni institucije, v katerih teorija še nekako eksistira, prebiva ali natančneje, te institucije imajo vsaj potencial, da bi teorijo ohranile ali ji ponudile »začasno zatočišče«, kot sarkastično in hkrati resno pripominja Močnik (prav tam). Ob tem ima v mislih seveda univerzo in njene institucije. V tem kontekstu pripomni naslednje: "/p/rakse in ureditve na teh ustanovah ta čas delujejo pod hegemonijo »uporabnostne naravnosti«" (Močnik 2001, 98). Ob tem si upamo trditi, da je institucija, na kateri trenutno študiramo, tudi podlegla kapitalističnemu imperativu, ki zahteva »uporabnostno naravnost« ali »uporabnost« znanj. Ker sledenje »uporabnostni naravnosti« pomeni sledenje prevladujoči ideologiji, nam le-to daje dodatno utemeljitev, da se lotimo obravnave teh problematik.

Močnik (2001, 100) nato dodaja: "/v/ položaju, ko institucije, v katerih skorajda edinole še lahko poteka teoretska produkcija, ne kažejo zavzetosti, da bi to produkcijo vsaj branile, če je že ne podpirajo, bi bilo pričakovati, da bodo tisti, ki teorijo delajo, pritisnili na te ustanove ali se kako drugače organizirali. Tega pa vsaj doslej ni bilo opaziti." V kolikor obstaja resna nevarnost, da bo teorija kmalu povsem nezaželena v akademskem in univerzitetnem prostoru, bi verjetno veljalo resno upoštevati napotek o organiziranemu branjenju teorije nasploh. Pri tem je zanimivo to, da se na teorijo gleda kot na vsiljivca, običajno izhajajoč iz argumenta, da je le-ta nekoristna oziroma neuporabna, kljub temu, da teorija vendarle je praktična (in ni sama sebi namen), za kar bi lahko rekli, da je vedel že Kant¹⁷.

¹⁷ Kant se je namreč emfatično zavzemal za enotnost teorije in prakse (Riha 1992, 47). To dvojico – teorijo in prakso – je mislil kot celoto, zato se sprašujemo ali bi lahko »že« pri Kantu govorili o teoretski praksi. Gre za to, da se je Kant lotil dokazovanja prav nasprotnega reklu, s katerim je naslovil svoj znani spis *O reklu: V teoriji je to morda pravilno, ne velja pa za prakso*. Vztrajal je namreč pri tem, da tisto kar velja za teorijo, velja tudi za prakso. "/.../ /N/ztrajamo pri trditvi: kar velja iz umnih razlogov za teorijo, velja tudi za prakso" (Kant 2006, 85). *Zato: kar velja iz umnih razlogov za teorijo, mora (ob)veljati tudi za prakso*. Kant v omenjenem spisu zavzema pozicijo, na podlagi katere je mogoče sklepati, da je teorija tista, ki je pomembnejša od prakse in ne obratno, kot nekateri hočejo ali si želijo, da bi obveljalo. Praksa se zato mora podrediti umnim razlogom, ki jih utemelji teorija. Iz tega izpeljujemo, da teorija (pri Kantu) ni sama sebi namen in je lahko praktična, saj z umnimi razlogi »svetuje« praksi.

V kolikor morda pri bralcu obstaja dvom glede pravilnosti tez, ki se nanašajo na nehvaležnost razmer za eksistenco teorije, jih lahko dodatno podkrepimo z dejanskimi materialnimi okoliščinami, ki sta jih Breznik in Močnik (2008, 178–97) opisala v svojem članku. Materialno eksistirajoče podatke, ki govorijo zgornjim tezam v prid, sta Breznik in Močnik (2008) pridobila z analizo humanističnega in družboslovnega področja v razpisu slovenske javne agencije za raziskovanje v letu 2005. Ali na kratko: analizirala sta »razpis ARRS«¹⁸, ki podeljuje finančna sredstva za opravljanje raziskovalnih projektov med drugim (tudi) humanistiki in družboslovju. Raziskovalni projekti in pridobitev financ za njihovo dejansko realizacijo, so za teoretsko produkcijo še kako pomembni, saj večjemu delu znanstvene skupnosti, ki se ukvarja s teorijo in teoretsko produkcijo, predstavlja običajno edini vir ustreznega financiranja in s tem možnost re-produkcije. Ob tem je najbolj pomembno to, da v tem primeru znanstvena skupnost ni odvisna od naročnika, kot je to v primeru zasebnih raziskav.

Močnik (2000) ter Breznik in Močnik (2008) zato, z namenom opozarjanja na problem, ki ga opažata na področju raziskovalne dejavnosti v Republiki Sloveniji, v svojo analizo vpeljeta Althusserjevo kategorijo epistemološkega reza. Pri tem se omenjena avtorja na Althusserja obrneta predvsem zaradi nenaklonjenih razmer teoriji in teoretski produkciji, ki jih opažata znotraj polja sociologije (Močnik 2000) in družboslovja ter humanistike nasploh (Breznik in Močnik 2008). Današnja znanstvena politika, ki sta jo Breznik in Močnik (2008) abstrahirala iz epistemologije »razpisa ARRS« in njegovih rezultatov, humanističnim in družboslovnim znanstvenim praksam namreč onemogoča vzpostavljanje epistemoloških rezov, ki so za teoretsko prakso in teoretsko produkcijo znanstvene skupnosti ključni, in jih raje usmerja, k re-produkciji vladajoče ideologije.

Za našo nadaljnjo razpravo pa je iz te zgodbe nenazadnje pomembno tudi to, da Breznik in Močnik (2008) preneseta Althusserjev epistemološki rez na področje humanističnih in družboslovnih znanstvenih disciplin, med katere sodi tudi politologija. Slednje nam daje legitimnost, da bomo v nadaljevanju intervenirali z Althusserjevim »konceptualnim

¹⁸ Gre za analizo "Javnega razpisa za (so)financiranje tematsko usmerjenih temeljnih in aplikativnih raziskovalnih projektov, aplikativnih in podoktorskih (temeljnih in aplikativnih) raziskovalnih projektov v letu 2005" (Breznik in Močnik 2008, 181), katere tudi sicer (vsako leto) razpisuje ARRS (Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije). Pri analizi razpisa se avtorja dotakneta predvsem njegove epistemologije (na postopke točkovanja, potek izbora etc.) ter dejanskih izidov, ki so izjemno presenetljivi (glej Breznik in Močnik 2008).

aparatom« na področje politologije. Do tam pa nas še loči nekaj korakov, zato pred nastopom poglavja o teoretičnih izhodiščih, opredelimo in pojasnimo metode dela.

3 O METODI¹⁹

*Dovolj je, da govorimo o objektu, in že verjamemo,
da smo objektivni. Vendar pa z našo prvo izbiro objekt
bolj določi nas, kakor mi določimo njega, in tisto,
kar imamo za svoje temeljne misli o svetu,
so pogosto izpovedi o mladosti našega duha.
(Bachelard v Pfaller 2005, 134–135)*

3.1 RAZMISLEK O POMENU METOD

V kolikor bi hoteli popolnoma²⁰ pojasniti zakaj omenjamo prav metode, ki jih bomo poskušali prakticirati pri pisanju tega dela, bi morali napisati »dodatek« k diplomu, ki bi bil po obsegu enako dolg (če ne celo daljši), kakor sama diploma. Metodam, zlasti razumevanju njihove rabe, se posveča premalo časa in pozornosti, kljub temu da ravno izbor metod bistveno vpliva na proces proučevanja. Zato ob nepremišljeni rabi metod govorimo o njihovi instrumentalni rabi (Brglez 2008), katera pa ne implicira problematiziranja le-teh. Pri tem gre za predstave, da je subjekt (raziskovalec) popolnoma pojasnil/zajel predmet, ki ga je preučeval, ter za njegovo perspektivo, da je s pristopom, ki ga prakticira, zmožen popolnoma pojasniti predmet proučevanja. Zato se ob tema zavedamo pomanjkljivosti, ki jih implicirajo (tudi) »naše« metode dela.

Na tem mestu delimo pozicijo, ki (dokazano) pritrjuje temu, da je na podlagi razumevanja metodoloških predpostavk mogoče izpeljati konsekvence za samo empirično realnost, ki jo proučujemo (Brglez 2008). S problematiziranjem lastne metodologije si lahko zato odgovorimo tako na vprašanja glede »lastnosti« empirične realnosti, kot na morebitna vprašanja iz drugih paradigem. Primer takšnega vprašanja je, zakaj nečesa v opazovanem predmetu nismo opazili ali dojeli²¹. Zato je, poleg doslednosti pri rabi izbranih metodologij, ključnega pomena tudi problematiziranje izbranih metodologij (Brglez 2008), ki nadalje omejujejo proučevanje predmeta in s tem tudi diplomsko delo.

¹⁹ Čeprav v naslovu omenjamo izraz metoda v ednini, takoj poudarjamo, da naše delo sestoji iz uporabe več metod.

²⁰ S tem mislimo natančno kontekstualizacijo in interpretacijo vseh uporabljenih metod.

²¹ Pomislekov oz. vprašanj je seveda več, zaradi omejene dolžine dela omenjamo zgolj nekatere.

Zato je pomen tega poglavja v diplomskem delu za nas velik, saj ontološke, epistemološke in aksiološke predpostavke (Brglez 2008, 32) vplivajo in »omejujejo« izbiro metod²². Zakaj si torej sploh izberemo metode, ko se nečesa lotimo znanstveno preučevati? V prvi vrsti zagotovo zato, da sploh lahko zajamemo naš predmet proučevanja, »objekt« ali empirično realnost. V bistvu smo jih na nek način primorani izbrati, da se sploh lahko lotimo znanstvenega proučevanja. V kolikor jih ne bi, bi vsa naša nadaljnja razprava ostala na ravni »ideoloških usedlin«, ki smo jih na samem začetku pisanja imeli o predmetu. Zato bomo predmet, nasprotno, poskušali teoretsko konceptualizirati.

Pri dejanski izbiri metodologije odigrata svojo vlogo tako subjekt²³ proučevanja kot njegov »objekt«. Že izhodiščni citat poskuša nakazati stališče, ki ga predstavljamo z razmislekom o metodologiji. Objekt, kot piše Bachelard, bolj določi nas, kakor mi določimo njega. To pomeni, da je že predmet proučevanja tisti, ki sebi določi ustrezno metodo. Drugače povedano, učinek konstitucije predmeta proučevanja je metoda, ki se mu najbolj prilega. Spomnimo na tem mestu na Heglov napotek, ki pravi, da se je potrebno »prepustiti življenju predmeta«.

Vlogo pri izbiri metode pa nazadnje odigra tudi sam subjekt – se pravi tisti, ki proučuje. Metodo izbere glede na predmet in glede na lastne predpostavke in raziskovalne preference. Pri tem mislimo predvsem tradicijo, kateri raziskovalec »pripada«. Metoda, ki jo subjekt izbere, pa povratno (za vnazaj) določa, kaj bomo v tej empirični realnosti opazili (Brglez 2008, 49). Pri tem ne moremo iz razmisleka izpustiti »habitusa«²⁴, ki prispeva k »sodoločanju« tega, kateri tradiciji raziskovanja je subjekt bolj naklonjen oziroma izhajajoč iz katere tradicije pristopa k proučevanju.

Ob govoru glede subjekta in »objekta« moramo pojasniti tudi naše razumevanje razmerja med njima. Sami odločno zagovarjamo stališče post-pozitivistov, katerih ena izmed ključnih predpostavk je, da v proučevanju družbenih odnosov ne moremo povsem ločiti subjekta proučevanja (raziskovalca) od predmeta njegovega proučevanja (Brglez 2008). Ločiti pa jih ne moremo zato, ker je subjekt že sam del predmeta. Subjekt je tisti, ki predmet »opazi«.

²² Na tem mestu naj pripomnimo, da je naše razumevanje omenjenih predpostavk v pričujočem delu holistično, saj smo že uvodoma pojasnili, da teh predpostavk ne bomo natančno razčlenjevali. Posamezne predpostavke med seboj dialektično povezujemo in jih zato tudi »celostno« razumemo.

²³ S subjektom mislimo tistega ali tisto, ki se loti proučevanja izbranega predmeta.

²⁴ Pri tem mislimo na subjektov družbeni kontekst v katerem živi, ki ga živi in ki ga obdaja. Sem spadajo: politična pripadnost, vrednote, prepričanja etc. (Brglez 2008).

Subjekt je tisti, ki predmet proučuje, kot ga proučuje. Način, kako mislimo predmet, pa nenazadnje odseva tudi naše predpostavke, ki jih imamo o predmetu. Poleg tega je izkustvo, ki ga morebiti imamo o predmetu, del nas, ki »biva« v nas, zato tega ne moremo ločiti od sebe.

Poimenovanju predmeta proučevanja – kot objekt – se bomo izogibali. Pri tem se oprimo na teoretsko izhodišče Karla Marxa, ki v prvi tezi o Feuerbachu²⁵ piše o pomanjkljivosti dotedanega materializma, ki je predmet pojmoval le v obliki objekta. Za Marxa je bil predmet (dejanskost) nasprotno, čutno človeška dejavnost, praksa oz. subjektivno. Človeška dejavnost je za Marxa predmetna dejavnost. V kolikor predmet (dejanskost) pojmuje le kot objekt, si s tem torej zapremo eno izmed poti razumevanja raziskovanja, tj. tisto pot, po kateri hodi subjekt, ko proučuje svoj predmet. Kot smo že poudarili, subjekt so-konstituira predmet in obratno. Subjekt s samim zajemanjem predmeta slednjega že (pre)oblikuje in obratno. Poleg tega pa je subjekt tisti, ki (tudi s svojo interpretacijo) »ustvarja« predmet. Objekt pa asociira na statično ali celo na »ne-živo« stvar. V družbenih vedah, kjer imamo opravka z »živimi« družbenimi odnosi, ki jih ustvarjamo ljudje, zato o družbeni dejanskosti ne želimo predpostavljati, kot da le-ta nima nobene povezave s človeško dejavnostjo. Med objektom in subjektom tudi zaradi tega ne moremo zarisati jasne ločnice oziroma razmejitvene črte med njima.

Če povzamemo, lahko rečemo, da je bistvena omejitev, ki izhaja iz izbranih metod dela, ta, da katerakoli izbrana metoda, nikoli ne more povsem zajeti predmeta proučevanja.²⁶ Iz slednjega pa sledi, da metode, ki smo jih izbrali za pisanje pričujočega dela, ne morejo povsem zajeti predmeta. Teoretični koncepti namreč nikoli ne morejo z gotovostjo zajeti, opisati ali razložiti empirične realnosti (Brglez 2008). Koncepti, ki jih subjekt oblikuje o predmetu proučevanja, torej niso povsem identični z njim samim (Brglez 2008, 42). Zato metode in koncepti, ki smo jih izbrali za naše delo, ne morejo povsem zajeti tega, kar smo si zadali proučevati. Ko se lotimo konceptualizacije empirične realnosti, jo na nek način vedno »okrnemo«. Učinek oblikovanja konceptov (z metodami) o predmetu, ki ga bomo proučevali, bo v tem, da smo predmet zajeli nepopolno. Zajemanje torej že vnaprej implicira neko »ne-celost«, nepopolnost tistega, kar smo hoteli zajeti.

²⁵ "Glavna pomanjkljivost vsega dosedanega materializma (vštevši Feuerbachovega) je, da je predmet, dejanskost, čutnost pojmovana le v obliki *objekta ali zora*; ne pa kot *čutno človeška dejavnost, praksa*; ne subjektivno" (Marx 1971, 357).

²⁶ Hkrati je to tudi *peta omejitev* tega diplomskega dela.

Zato je samo-refleksivnost glede izbranih metod in iz tega izhajajočih omejitev lastnega raziskovanja, ki jih v tem poglavju zgolj nakazujemo, temeljnega pomena. Zavedati se lastnih metod dela je tista, ki nam zmore odgovoriti na vprašanje, kaj počnemo s predmetom, ki ga proučujemo, ko ga proučujemo in kot ga proučujemo. Prednost samo-refleksivnosti²⁷ vidimo predvsem v tem, da ima le-ta učinke na raziskovanje kot takšno – npr. na njegov potek. Skratka, je vodilo, ki nam tekom raziskovanja daje napotke, kako s proučevanjem nadaljevati ali ga celo spreminjati.

3.2 METODOLOGIJA DIPLOMSKEGA DELA

Sedaj, ko smo uspeli vsaj približno nakazati naša stališča glede metod v širšem pomenu, se lotimo obravnave metod dela v ožjem pomenu, tj. metod, ki se jih bomo posluževali v pričujočem delu. Že s samo izbiro metod veliko povemo o našem načinu raziskovanja in tradiciji, kateri pripadamo ali si vsaj »domišljamo«, da ji pripadamo. Na izbiro metod dela, po našem prepričanju, vpliva tudi potek in vsebina dosedanjega študija. Pri različnih predmetih smo se namreč srečevali z različnimi teoretskimi tradicijami, ki »vsaka zase« razvijajo svoje metodologije. Večjega vpliva, ki so jih posamezne metodologije imele na izbiro metod tega dela, se zavedamo tudi v tem smislu, da smo za to delo izbrali predvsem tiste, ki se skladajo s predmetom, ki ga proučujemo.

V družbenih vedah obstajata dve izročili razumevanja metodologije, ki ju Hollis in Smith (1990) poimenujeta s pojmom *pojasnjevanje* in *razumevanje*. Ker se bomo v diplomi gibali predvsem znotraj izročila *razumevanja*, se zato ne bomo mogli izogniti dialektiki oz. dialektičnemu načinu mišljenja. Dialektika je postopek mišljenja s protislovji, nasprotji, katerega cilj je absolutno (Fürst in Halmer 1996, 101).²⁸ Upamo, da bomo s pomočjo dialektike (v sintezi) prišli do kvalitativno različni oziroma »novih« vsebin.

²⁷ Zato tukaj nastopi pomen samorefleksivnosti (zavedati se tega, kaj v raziskovanju počnemo in tudi katere vrednote zagovarjamo). Ob tem omenjamo še to, da obstaja razlika med instrumentalno uporabo teoretičnih konceptov in teorij, njihovo kritično naravnostjo in njihovo praktično vlogo (Brglez 2008, 63). "Medtem ko instrumentalnost teorije pomeni njeno »uporabno vrednost« v procesu znanstvenega preučevanja, je mogoče »praktičnost« opredeliti kot (večinoma idealistično) izenačanje teorije in prakse ali že opredeljeno konstitutivnost teorije za prakso oz. samo »empirično« realnost" (Brglez 2008, 63). Med obe skrajnosti pa Brglez (prav tam) umesti kritično razumevanje teorije, ki skuša zajeti sovpadanje obeh »skrajnosti«. V zvezi s tem pa velja omeniti še trditev: "Vsaka teorija je vedno za nekoga in z določenim namenom" (Cox v Brglez 2008, 138).

²⁸ "Razcep je pojmovan kot samo »dejstvo življenja. Iz njega izvira tudi potreba po filozofiji. »Razcep je izvor potrebe filozofije.« Naloga uma je, da se ne ustavi pri enem od nasprotij, temveč da posreduje med njima in ju spravi med seboj. Nasprotja so izhodišče procesa, katerega cilj je samo absolutno (kot absolutna ideja, absoluten duh, absoluten um, absolutno védenje). **Postavljanje** absolutnega pomeni zatorej **postavljanje protislovja**, kar bomo še pokazali. To protislovje je prevladujoče načelo v Heglovi filozofski refleksiji in s tem tudi v

Ob tem je potrebno izpostaviti naslednjo značilnost našega pristopa, in sicer, da pričujoče delo temelji predvsem na kvalitativnih²⁹ metodah. Delo se namreč osredotoča na odkrivanje kvalitativnih pomenov izbranih problematik oziroma tematik. Pri branju teoretskih in filozofskih monografij, zbornikov, razprav, člankov, bomo (konkretno) uporabili metodo analize in interpretacije sekundarnih virov. Pri sami analizi in interpretaciji pa se bomo osredotočili predvsem na izbrane pojme, koncepte ter kategorije.

Preden pa dokončno zaključimo s tem poglavjem, omenimo še teoretsko tradicijo, v katero spadajo teorije, ki so ključne za naše delo. Teoretska tradicija, ki je na nas (in na uporabo metod) najbolj vplivala, je, povsem na kratko, tradicija post-pozitivizma.³⁰ Z branjem sekundarne literature smo si tekom študija ustvarili »notranji imaginarij«, v katerem so sledi mnogih avtorjev, katere bi lahko uvrstili v to tradicijo. V tradicijo post-pozitivizma tako spada tudi Althusser, ki se ga sicer še ožje uvršča v tradicijo marksističnega strukturalizma (Deleuze 1995, 41–64).

4 TEORETIČNA IZHODIŠČA

Pričujoči del diplomskega dela razumemo kot neposredno nadaljevanje prejšnjega (poglavja).³¹ Ključni namen tega poglavja je predstaviti teoretska izhodišča dveh sodobnih ameriških politologov: Johna G. Gunnella in Benjamina R. Barberja. Pri tem želimo bralca opozoriti, da je bil izbor avtorjev povsem naključen. Pri obravnavi obeh se bomo osredotočili predvsem na njune razmisleke, ki sta jih namenila politični teoriji in/ali politični filozofiji. Zanimale pa nas bodo tudi predpostavke obeh avtorjev, ki sta jih zapisala o politologiji. Ker pa smo že uvodoma omenili, da se v diplomskem delu osredotočamo predvsem na proučevanje odnosa med politično teorijo in politično filozofijo, se bomo pri branju njunih del osredotočili predvsem na iskanje predpostavk, ki sta jih omenjena avtorja v svojem opusu glede tega razmerja tematizirala.

spoznavanju. Njen postopek je **dialektika**. Dialektiko definira kot zaporedje **teze** (postavljeno) in **antiteze** (nasprotipostavljeno) ter njune odprave v **sintezi**" (Fürst in Halmer 1996, 100–101).

²⁹ Glede na način zajemanja podatkov o predmetu preučevanja.

³⁰ Brglez (2008, 97–100) post-pozitivistične pristope razdeli na: zgodovinsko-sociološke pristope, družbeno-konstruktivistične pristope, neo-gramscijevske in ostale »odprte« marksistične pristope, kritično-teoretične pristope, feministične pristope, post-modernistične in post-strukturalistične pristope ter post-kolonialistične pristope.

³¹ Pri tem izhajamo iz Brgleza (2008, 26), ki pri opredeljevanju dialektičnega odnosa med metodologijami in teorijami, parafrazira znano Kantovo reklo »*Pojmi so brez zorov prazni, zori brez pojmov pa so slepi*« in zapiše: »/.../ teorije brez metodologije so slepe, a brez njih tudi metodologije ne bi bilo«. V skladu s tem je to poglavje neposredno nadaljevanje prejšnjega poglavja oziroma je z njim v dialektičnem odnosu.

Utemeljitev za vprašanja *o* in *v* politologiji, ki predstavljajo temo pričujočega dela, najdemo tudi pri Crottyju, ki trdi, da je politična znanost disciplina, ki naj bi bila v »tranziciji« (Crotty 1991, 3; cf. O'Sullivan 2000, 1). Crotty (1991, 1–3) ugotavlja, da se je politična znanost znašla na razpotju. Sprašuje se predvsem o tem, v katero smer se bo obrnil razvoj discipline sedaj, ko se je le-ta znašla na križišču. Crotty vidi razlog za nastalo situacijo, tudi v zamenjavi generacij na mestu vodilnih politologov discipline – izpostavi denimo »umik« nekdanjih vodilnih politologov (denimo Davida Eastona) v »drugo vrsto«. Vprašanja, ki se Crottyju zastavljajo kot tista, na katere bi politična znanost v prihodnosti morala odgovoriti so: kateri koncepti, teorije, problemska polja in (raziskovalni) pristopi bodo v prihodnje temelj(i) za razvoj politične znanosti.

4.1 JOHN G. GUNNELL: ZGODOVINA POLITOLOGIJE KOT MIT TRADICIJE?

Politolog, ki kritično³² pristopa k zgodovini politične znanosti, je John G. Gunnell. Gunnell (1981) med drugim kritizira (tudi) stanje na področju politične teorije. Zanj trdi, da je postala »derivat« drugih disciplin (npr. politične filozofije), saj politični teoretiki pogosto brez problematiziranja in brez refleksije sprejemajo predpostavke političnih filozofov³³ (Gunnell 1981, 44). Drug simptom, ki ga Gunnell (1981, 441) omeni v zvezi z »odtujenostjo« politične teorije je, da je teorija, ki temelji na meta-teoretskih predpostavkah teorije in predstavah o teoriji, ločena od argumentov *v* in *o* politiki in političnem. Gunnell (1981, 441) ob tem poudarja, da želi s tem le izpostaviti problem, ki je postal »akuten« v zadnjem desetletju.

Gunnell (1981, 441) zato izpostavi točko, iz katere bi politologi morali izhajati pri proučevanju tega problema. Po Gunnellu je to točka »transformacije« politične znanosti na njenih začetkih; tj. raziskati takratne spremembe v predstavah o teoriji in njeni vlogi v znanstvenem raziskovanju (politike), ki so se zgodile sočasno z nastankom politične znanosti kot »posebne« znanstvene discipline. Gunnella pri tem zanima predvsem to, zakaj je prišlo do tolikšne absorpcije filozofije v družbenih znanostih. Zato Gunnell (1981, 441) trdi, da je potrebno proučiti zgodovino posamezne znanosti, da bi lahko razumeli, zakaj je do tega prišlo.

³² Izraz *kritično* ima več pomenov, zato bomo na tem mestu pojasnili, v kakšnem pomenu ga uporabljamo pri Gunnellu. Ker zanj trdimo, da se je uveljavil kot avtor, ki v svojem pristopu proučevanja zgodovine politologije odstopa (npr. Gunnell 1993) od večine tistih avtorjev, ki k proučevanju zgodovine politologije pristopajo z »linearnim pogledom« nanjo, termin kritično (pri Gunnellu) navezujemo na to.

³³ Slednje nas spominja na Althusserja in njegovo kritiko glede tega, da so družbene znanosti, v kolikor neposredno sprejemajo kategorije filozofije in jih uporabljajo »kot svoje«, »klepetavi sužnji« filozofije. Ob tem pa Althusser izpostavi, da je takšen prenos filozofskih kategorije del ideologije družbenih znanosti, saj družbene znanosti s tem prenosom nadomeščajo manjkajočo teoretsko podstat, na kateri bi lahko gradile.

Pomemben prispevek Johna G. Gunnella k razumevanju zgodovine politologije³⁴ opazamo tudi v monografiji *The Descent of Political Theory: The Genealogy of an American Vocation*. V njej Gunnell (1993, 60) dejansko uporabi sintagmo »epistemološki prelom«, da bi še bolj eksplicitno poudaril spremembe, ki so se dogajale v začetku 20. stoletja (v ZDA) na področju razvoja politologije in njenih teorij. Gunnell (1993) v omenjenem delu povzema tudi »razprave« znotraj politologije, ki so potekale med različnimi »politološkimi šolami« oziroma paradigmi. Gunnell tako izpostavlja, ne pa zapira, različne vidike raziskovanja discipline, hkrati pa opozarja, da bo bodoče raziskovanje zgodovine politične znanosti moralo razrešiti številne historiografske in hermenevtične probleme.

Mit tradicije se pri Gunnellu (1978) nanaša na sistematično kritiko dojetja zgodovine politične filozofije, katere paradigmatični primer predstavlja rekonstruirana tradicija razumevanja tekstov od Platona do Marxa, ki jo je v interpretacijo zgodovine zahodne politične misli vpeljal Leo Strauss. Gunnell (1978, 122) trdi, da Straussov koncept tradicije politične filozofije ponazarja prevladujočo paradigmo v študijah del politične filozofije. Gunnell pa prav v tovrstnih mitologijah, ki jo opazi tudi pri Straussu, vidi razlog za to, da se je politična teorija odtujila od politične znanosti. Gunnell (1993, 60–1) namreč vidi problem politologije v tem, da le-ta pojmuje svojo zgodovino kot zgodovino politične misli. Gunnell (1993) zato predlaga, da je šele potrebno napisati zgodovinsko-refleksivno naravnano zgodovino politične znanosti, pri pisanju katere naj se upošteva tudi kon-tekst, ki je prispeval k nastanku politologije.

4.2 BARBERJEVA INTERVENCIJA: KRITIKA MEHANIKE V EPISTEMOLOGIJI POLITOLOGIJE

Barberjevo kritično recepcijo liberalizma tematizirata že Lukšič (1997, 16–17) in Pikalo (2003, 174–81). Pikalo (2003, 174–5) pravi, da je prevladujoč pogled politologije epistemično ujet v mehanske kategorije in materializem³⁵, ter da v družboslovju še vedno prevladuje razmišljanje na osnovi newtonovske mehanike. Gre za način sklepanja, ki je veljaven za gibanje masnih teles. Pikalo (2003, 175) pravi, da tak način razmišljanja ni posledica liberalne

³⁴ Pomemben prispevek k razumevanju zgodovine politologije mu pripisuje tudi Bibič (1993, 344–5), ki kot najpomembnejše izpostavi predvsem njegov metodološki pomen za proučevanje te teme. Bibič (1993, 345) strne: "Gunnell se loteva specifičnih eksplanacijskih in hevrističnih problemov v delih, ki obravnavajo zgodovino politologije v ZDA. Toda ti so zanimivi tudi za raziskovalce drugih dežel, kolikor se želijo izogniti čerem »prezentizmu« in »historicizmu« in obravnavati zgodovino politične znanosti s povezavo zunanjih kontekstualnih in notranjih konceptualnih vidikov."

³⁵ Ko Pikalo (2003, 174) omeni materializem ob tem poudari, da z njim ne misli historičnega materializma, temveč vulgarni materializem, ki operira s koncepti kakor da so ti snov, materija.

tradicije, temveč, izhajajoč iz Barberja (1984), da je liberalizem zasnoval svojo zgodbo na (vulgarnem) materializmu in newtonovski klasični fiziki. Zasnoval jo je na newtonovsko materialističnemu epistemičnemu okvirju, zato lahko govorimo o liberalno-materialistični epistemični realnosti, znotraj katere sklepanje poteka po mehaničnih zakonih klasične fizike (Pikalo 2003, 175). Izhajajoč iz slednjega zato Pikalo (2003, 176) izpostavi problem politološkega védenja o fenomenih, ki se oblikuje po načelih klasične newtonovske fizike narave.

Aksiom liberalno-materialističnega epistemičnega okvirja je, da so posamezniki fizična bitja in da za njih veljajo enaki zakoni, kot veljajo za masna telesa (Barber 1984, 32). Barber (1984, 32–4) zato iz tega aksioma izpelje nekatere učinke, ki jih ima newtonovsko liberalno-materialistični epistemični okvir na govor o realnosti. Prvi učinek je atomistično gledanje na posameznika, v katerem je posameznik razumljen kot atom, delec (Barber 1984, 33). Slednje prepoznamo v liberalizmu kot individualizmu. Drugi učinek je v nedeljivosti posameznikov (Barber 1984, 33). Tretji učinek je komenzurabilnost, po katerem naj bi bili posamezniki med seboj primerljivi in izmenljivi, saj naj bi vse posameznike vodili enaki zakoni (Barber 1984, 33). "Primerljivost je v liberalni ideologiji prispevala k vzponu koncepta enakosti" (Pikalo 2003, 179). Četrti učinek je v prepričanju o medsebojni izključljivosti posameznikov (Barber 1984, 33), ki je prispevala k liberalni teoriji moči in konflikta (Pikalo 2003, 179). Peti učinek je v primarnosti čutnega dojetanja, ki delovanje posameznikov predstavlja kot odgovor na fizične vzroke (*inpute* iz okolja) (Barber 1984, 33), ki posameznike reducira na avtomate (Pikalo 2003, 179). Barber (1984, 34) k temu dodaja, da je najbolj presenetljiva značilnost liberalnega okvirja fizikalnost njegovega jezika in predstav. Liberalci so se obrnili k fizikalnemu svetu tudi s koncepti, kot je na primer svobodni posameznik, ki je razumljen kot atom, in ki delujejo po principih fizikalne mehanike (Barber 1984, 34).

Za Barberjevo monografijo *Strong democracy: participatory politics for a new age* bi lahko torej rekli, da je omenjeni avtor z njo (v sodobno politologijo) vpeljal »inovativno«
pojmovanje ontologije in epistemologije političnih teorij v politologiji. Barber, ki sicer v omenjenem delu kritizira liberalno demokracijo in jo poimenuje *thin democracy*³⁶, argumente

³⁶ Nasproti šibki (*thin*) demokraciji Barber (1984) postavi koncept čvrste (*strong*) demokracije, ki transformira konflikt, ki je inherenten liberalnim teorijam. Javno dobro je iznajdeno skozi občo (neposredovano) participacijo in iskanje vzajemnih rešitev. Zato skupnost po Barberju »raste«
iz participacije, ta aktivnost pa sproti izobražuje sodelujoče (Prodnik 2008, 27).

proti (liberalni demokraciji) izpelje s kritiko *newtonovske epistemologije* liberalizma in njegovih temeljnih konceptov, ki so povezane z njo. Omenjeno delo pa je sicer postalo odmevno tudi zato, ker je Barber v njem razvil inovativne participatorne pristope k ustvarjanju politike, pa tudi zaradi tega, ker v njem optimistično omenja potencialne in možnosti novih tehnologij (Prodnik 2008, 26–7), kar za pričujoče delo ni tako bistveno. Za naše diplomsko delo je bistvena ugotovitev, da pomeni Barberjeva kritika liberalnih teorij z vidika njihove materialistično newtonovske ontologije in epistemologije (za nas) preboj v razmišljanju o političnih teorijah.

Barber je interveniral tudi v razpravi v ZDA na začetku devetdesetih let, ki je potekala v in o sodobni politični znanosti. Na okrogli mizi so poleg Barberja sodelovali tudi drugi uveljavljeni politologi – med njimi izpostavljam naslednje: Gabriel Almond, John Gunnell, Ian Shapiro etc. Razpravo je organizirala Kristen Monroe kot odziv na članek Gabriela Almonda iz leta 1988 z naslovom *Separate Tables*, v katerem je Almond zapisal, da je metodološka ločenost tista, ki politično znanost omejuje kot disciplino. Monroejeva je razpravo priredila zato, da bi posamezni politologi reflektirali »ločena področja« v politični znanosti, o katerih je govoril Almond. Kot piše Monroejeva in drugi (1990, 34), so sodelujoči v razpravi podali (zelo) različne poglede na stanje v sodobni politični znanosti. Pri tem pa so se vsi dotaknili podobnih vprašanj, in sicer: ali obstaja (skupno) jedro v sodobni politični znanosti? Če obstaja, kaj naj bi to bilo? Če ne obstaja, ali neprisotnost jedra šteje? Bi v sodobni politični znanosti morale obstajati nekakšno (skupno) jedro? Kako pomembna je komunikacija med posameznimi področji politične znanosti?

Na slednja vprašanja je najbolj radikalen pogled podal prav Benjamin Barber, ki je na vprašanje, ali ima politična znanost (skupno) jedro, odgovoril, da se mora odgovor na to vprašanje glasiti: ne. Barber v Monroe in drugi (1990, 40) namreč trdi, da bi se politologi morali ukvarjati z vprašanjem *kako* in *zakaj* naj politična znanost nadaljuje z raziskovanjem, reflektiranjem razmerij neenakosti in moči, ki jih opaža v družbi. Barber nadaljuje s tem, da je politična znanost premalo kritična do sebe in do izsledkov svojih raziskav. Zato dodaja, da bi bilo morda pravo vprašanje, ki bi si ga politologi morali zastaviti, sledeče: ali je politična znanost res disciplina ali je zgolj »debatni klub«, v katerem lahko vsak podaja svoje mnenje glede nekega problema?

5 MATERIALISTIČNA INTERVENCIJA V POLJE POLITOLOGIJE

Problemi, ki smo jih izpostavili pri Barberju in Gunnellu, zahtevajo od nas vsaj poskus njihovega razreševanja. Za vprašanja, ki si jih o politični znanosti zastavljata Gunnell in Barber, bi namreč lahko rekli, da zadenejo jedro problematike, ki jo z Althusserjem lahko definiramo kot razmerje med znanostjo in ideologijo. Zato je namen tega poglavja misliti materijo, ki smo jo do sedaj zapisali, z avtorjem, ki bi utegnil v njej, kot se sam izrazi, zarisati »razmejitvene črte«. V pričujoče poglavje bomo Althusserja in njegov »konceptualni aparat« vpeljali zato, da bi z njegovo pomočjo za začetek sploh lahko intervenirali v »probleme politologije«. Ob tem moramo pojasniti, da Althusser ni nikoli sam interveniral v politologijo. Niti ni imel takšnega namena. Slednja predpostavka temelji zgolj na tem, kar smo do sedaj prebrali. Na drugi strani pa se Althusser približa našemu namenu v *Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov*, kjer je s svojimi predavanji posegel na področje humanističnih ved, ki so družbenim vedam nekako najbolj blizu.

Ker Gunnell in Barber opozarjata, da se politična teorija in politologija morda »preveč« osredotočata na politično filozofijo, je smiselno, seveda v kolikor njune teze sprejmemo, da v njuna teoretska izhodišča posežemo s filozofskim avtorjem, ki pa, kot bomo videli, zadev v tem kontekstu ne zaplete dodatno, temveč jim »sprosti pot«, kar pa bi politologiji konec koncev utegnilo morda celo nakazati pravo smer razreševanja problemov, ki jo pestijo. V tem kontekstu smo Althusserja izbrali zato, ker smo v njegovih »zgodnjih« delih našli navdih in celo mesta, iz katerih bi politologija lahko uzrla dilemo iz drugačnega zornega kota, kot je nanjo gledala do sedaj. V diplomsko delo smo ga torej vpeljali zaradi tega, ker bomo z njim intervenirali na področje politologije in preko tega nenazadnje poskušali nakazati tudi eno izmed možnih poti razreševanja dileme glede odnosa med politično filozofijo in politično teorijo, ki se pojavlja v politologiji.

Kot bomo videli je Althusserjev »konceptualni aparat«, ki ga bomo v nadaljevanju tudi pojasnili, vezan tudi na nekatere omejitve glede tega, kaj bomo skozi njegova »očala«³⁷ videli v politologiji oziroma kaj bomo uvideli o njej. Natančnega pojasnjevanja omejitev Althusserjevih predpostavk se na žalost na tem mestu ne bomo lotili, saj bi bilo pred tem potrebno opraviti njihovo natančno analizo in se soočiti z njegovimi glavnimi kritikami.³⁸

³⁷ Teorije so kot očala, ki nam omogočijo nekaj videti (Brglez 2008).

³⁸ Zato na tem mestu omenjamo dve kritiki, ki bi utegnili priti v poštev pri nadaljnem proučevanju Althusserjevih predpostavk glede vzpostavitve epistemološkega reza pri Marxu. Primer kritične polemike glede

Zato si bomo dovolili biti malce pozitivistični, saj bomo z Althusserjem intervenirali brez pomembnega dela, tj. brez natančnega razmisleka o njegovi ontologiji in epistemologiji.³⁹

Najprej pa še nekaj besed o tem, kako dojemamo Althusserja. Pri tem sledimo samemu Althusserju in ga v pričujočem delu obravnavamo kot filozofa, saj le-ta pravi, da v *For Marx* najdemo *filozofske spise*, ter da jih je kot takšne potrebno tudi (dosledno) brati. Althusser (2005, 9) poleg tega eksplicitno omeni, da so spisi v *For Marx* »dvojna« intervencija v tedanjo ideološko⁴⁰ in teoretsko »konjunkturo«. Althusser (2005, 9–13) namreč pojasnjuje, da je te eseje potrebno brati predvsem kot reakcijo na nevarne tendence, ki jih je ta konjunktura imela. Za pričujoče delo je bistvena »druga« intervencija⁴¹, saj bomo izhajajoč iz nje mislili konsekvence za politologijo. Kot pravi Althusser (2005, 13), so bistveni momenti druge intervencije naslednji: *ponazoritev epistemološkega reza v zgodovini Marxove misli*, temeljne razlike med ideološko »problematiko« Marxovih zgodnjih del in znanstveno »problematiko« *Kapitala*, ter raziskovanje specifičnosti Marxovega teoretskega odkritja etc.

vprašanj razlikovanja oziroma dokazovanja razlik v konceptu humanizma »mladega« in »starega« Marxa, ki jih je uvedel Althusser, ponazarja prispevek Sempruna (1965). Slednji je Althusserjev prispevek uvrstil v širšo razpravo, ki je potekala *na temo o Marxu, marksizmu in humanizmu* med italijanskimi, poljskimi, francoskimi in drugimi marksisti. V »uvodu« v Semprunov (1965) članek so v Teoriji in praksi (letnik II, številka 6, str. 1031) zapisali: "/.../ značilnosti njegovega (Althusserjevega – op. J. B.) članka so: dokaj samovoljno in arbitrarno skonstruirana periodizacija Marxovega življenja in na tej osnovi ločevanje Marxovih miselnih koncepcij, ki se tičejo socialističnega humanizma, razdelitev socialističnega humanizma na »razredni« in »individualni« humanizem ter ugotovitev, da je v marksistični teoriji koncept »socializma« nedvomno znanstveni koncept, medtem ko je koncept »humanizma« samo ideološki koncept." Iz slednje »ugotovitve« postane jasno, zakaj je bil Althusser označen za »anti-humanista« oziroma bolje: postane nam jasno na podlagi česa je Althusser govoril o Marxovem teoretičnem antihumanizmu. Kritiko Althusserjevega epistemološkega reza pa je zapisal tudi njegov učenec Balibar (1978, 208), ki pravi, da Althusser zmotno misli, ko trdi, da si je koncept epistemološkega reza »izposodil« pri Bachelardu, saj se Althusserjevo pojmovanje, kot to dokazuje Balibar, razlikuje od Bachelardovega. Balibar namreč v članku omenja, da Bachelard nikjer ne govori o epistemološkem rezu za poimenovanje diskontinuitet v znanstvenem spoznavanju. Pri Bachelardu najdemo dva pojma: pojem epistemološke ovire (cf. Bachelard 1998, 13–22) in pojem epistemološkega preloma (*rupture epistemologique*) (Likar 1985, 144). Althusserjevo tezo o epistemološkem rezu pri Marxu pa prav tako omenja Bibič (1984, 371), ki sicer opozarja, da je Althusser kasneje, v *Elementih samokritike*, to tezo ublažil. Bibič (1984, 365–391) pa sicer podrobneje tematizira široko razpravo glede Marxove misli, ki je potekala med marksisti in ki jo omenja Semprun (1965).

³⁹ To je *šesta omejitev* pričujočega dela.

⁴⁰ Ideološko in teoretsko konjunkturo Althusser na več mestih kritizira. Kar sam Althusser v uvodu v *For Marx* izpostavlja kot zadevo potrebno »ključne« kritike, je dogajanje v zvezi s komunistično partijo (tako s tisto v Franciji, kot drugod po svetu). Althusserjeve kritike, tiste namenjene partiji, niso bile prizanesljive, saj so Althusserja, med drugim tudi zaradi njih, iz nje izključili. Njegovi teoretski posegi so v Partiji vzbujali nelagodje (Dolar 1991, 176). Prav tako pa je Althusser povzročal spore znotraj filozofije in celo marksisti se med seboj niso strinjali glede njegovega dela (Dolar 1991, Likar 1985). O Althusserju tako nikoli ni bila mogoča akademska razprava (Dolar 1991, 178).

⁴¹ Objekt druge intervencije predstavlja zarisovanje razločitvene črte med teoretskimi osnovami marksistične znanosti zgodovine in marksistično filozofijo na eni strani in na drugi strani med pred-marksističnimi idealističnimi pojmi, od katerih so odvisne sedanje interpretacije marksizma kot »filozofije humanizma« (Althusser 2005, 13).

5.1 EPISTEMOLOŠKI REZ PRI ALTHUSSERJU

Preden nadaljujemo z razpravo moramo pojasniti, kaj sploh je *epistemološki rez*⁴² pri Althusserju. Glede na to, da Althusser v *Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov* zapiše, da je razlika med teorijo in filozofijo tudi v tem, da prva proizvaja koncepte druga pa kategorije, in ob upoštevanju tega, da je Althusser sebe imel za filozofa, se znajdemo v neprijetni zadregi že pri njegovem opredeljevanju. Poraja se namreč vprašanje, ali je epistemološki rez koncept ali kategorija? Slednje vprašanje bi sicer zahtevalo širšo razpravo, toda ker za pričujoče delo niti ni tako bistvena, saj se v njem ne ukvarjamo z razčiščevanjem Althusserjeve filozofije, ga bomo zaenkrat uvrstili med koncepte.

Althusser je v *For Marx* zapisal, da je idejo epistemološkega reza prevzel iz Bachelardove⁴³ epistemologije (Likar 1985, 144), vpeljal pa ga je v navezavi na dela Karla Marxa, pri čemer ga je zanimala specifična »narava« principov znanosti in filozofije pri Marxu (Althusser 2005, 9). Althusser (2005, 34) razdeli Marxovo misel (s tem tudi Marxov opus) na dve obdobji: na »ideološko« obdobje *prej* in na znanstveno obdobje *potem*. Prelomno točko, ki deli na omenjena prej in potem, Althusser locira v leto 1845. Za Althusserja je prelomno tedaj nastalo Marxovo delo *Nemška ideologija*. Althusser (2005, 33–8) je koncept epistemološkega reza vpeljal nanašajoč se na Marxov opus, in z njim zarisal »razmejitveno črto« v Marxovem opusu (med »mladim« in »zrelim« Marxom). Z njim je Althusser ponazoril »teoretsko transformacijo« samega Marxa, ki je z *Nemško ideologijo* svojo pred-znanstveno (ideološko) problematiko preoblikoval v znanstveno (teoretsko) problematiko. Epistemološki rez pa (po Althusserju) pri Marxu zadeva tudi odkritje dveh ločenih teoretskih disciplin: teorijo zgodovine – *historičnega materializma* in z njim povezanim osnovanjem nove filozofije – *dialektičnega materializma* –s katerima je Marx »simultano« prelomil s svojo, sprva ideološko, filozofijo (Althusser 2005, 33).

⁴² Pri nas sta se za Althusserjev *coupure épistémologique* uveljavila dva prevoda: epistemološka zareza (npr. Likar 1985, Balažič 2008) in epistemični rez (npr. Breznik in Močnik 2008), katerih pomenska raba se ne razlikuje.

⁴³ Kot smo že omenili, pri Bachelardu najdemo izraz epistemološki prelom. Slednji ima v Bachelardovi epistemologiji dvojno funkcijo: z njim Bachelard označuje in pojasnjuje razliko med naivnim, vsakdanjim izkustvom in znanstvenim izkustvom kot notranje strukturirano in formirano obliko spoznavanja, ki predmetno področje lastnega izkustva in njegove okvirje mora najprej sploh konstituirati (Likar 1985, 144). V drugem pomenu pa epistemološki prelom pri Bachelardu označuje vlogo historičnega mejnika v zgodovinskem sledenju znanstvenih teorij in pojmov (Likar 1985, 144). "V obeh pomenih je seveda jasno vidno Bachelardovo antiempiristično in antipozitivistično stališče, naperjeno zlasti zoper evolucionistično pojmovanje zgodovinskega razvoja znanosti" (Likar 1985, 144).

Koncept epistemološkega reza pa je pri Althusserju kasneje (v kontekstu kasnejših del – po izidu knjige *For Marx*) pridobil status občega mesta, saj je Althusser z njim označil tisti zgodovinski moment, ki zaznamuje diskontinuiteto v razvoju znanosti (Likar 1985, 144). Z epistemološkim rezom pa (po Althusserju) šele nastopi možnost, da se teorija, kot posebna oblika prakse, konstituira kot znanstvena teoretska praksa (Likar 1985, 144).

5.2 IDEOLOGIJA, FILOZOFIJA, ZNANOST, TEORIJA

Naslednje (predvsem za nas in za pričujoče delo) pomembno Althusserjevo delo, *Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov*, je v bistvu zbir njegovih predavanj, ki so služila kot uvod v »Tečaj filozofije za znanstvenike«. Ciklus predavanj na temo »filozofija in znanost« je pripravila takratna francoska filozofska »srenja«⁴⁴, z namenom razčiščevanja problemov zgodovine znanosti in filozofskih sporov, ki jih je ta povzročala (Althusser 1985, 7). Althusser v omenjenem delu razpravlja o »razmerju« med filozofijo in znanostjo⁴⁵. »Kaj pričakovati od filozofije?« je vprašanje, ki si ga zastavi Althusser (1985, 11), z namenom razpravljati o ustvarjeni predstavi glede odnosov med filozofijo in znanostjo oziroma odnosov, ki bi jih ti dve področji vednosti morali vzdrževati. Pri iskanju odgovora na ta »problem« se Althusser (1985, 12) nameni k podajanju osnovne predstave o filozofiji oziroma k poskusu opisati njeno prakso.

Čeprav Althusser v omenjenem delu nikjer dejansko ne govori o politični znanosti, si bomo za namen naše razprave drznili ustvariti analogijo, v kateri bomo Althusserjevo dvojico *filozofija – znanost* nadomestili z dvojico *politična filozofija – politična znanost*. Takšno početje je po svoje tvegano, saj z njim tvegamo očitke o neustreznosti vzpostavljenе analogije. Zato ob tem spominjamo, da namen te analogije ni v tem, da bi z njo hoteli podati karšenkoli dokončen odgovor, temveč nas zanimajo le možnosti, ki jih ta analogija lahko ponudi glede zastavljenega vprašanja o razmerju med politično filozofijo in politično teorijo.

Razprava med filozofijo in znanostjo pa ni pomembna samo zaradi zgodovinske kontingentnosti »narave« odnosa med njima, ampak predvsem zaradi prispevka filozofije, ki ga slednja (s svojo prakso, kot to utemeljuje Althusser) lahko naredi pri osmišljanju neke znanosti kot znanosti. Gre za intervencijo filozofije v znanost »že« na ravni teze. Althusser

⁴⁴ V razpravo so med drugim posegli: Pierr Macherey, Étienne Balibar, François Regnault, Michel Pêcheux, Michel Fichant in Alain Badiou (Althusser 1985, 7).

⁴⁵ Uporabili smo (tako kot Althusser) ednino – *znanost* – čeprav ima Althusser (1985) v mislih »odnos« med filozofijo in posameznimi znanostmi (naravoslovnimi, humanističnimi, »literarnimi« etc.).

(1985, 13) namreč trdi, da je filozofska propozicija teza, teze pa se med seboj povezujejo v sistem (1985, 17). »Pravilne«, kot pravi Althusser (1985, 14), pa so samo tiste filozofske teze, ki ne morejo biti predmet dokazovanja ali znanstvenih preizkusov. Toda filozofske propozicije imajo drugo bistveno »lastnost«, ki je v tem, da imajo za učinek ločevanje idej enih od drugih, predvsem v smislu *razločevanja* med znanostjo in mnenjem, med resnico in zmoto (Althusser 1985, 14–15). Althusser (1985, 15) zato pravi, da je "/.../ praksa filozofije v tem razmejevanju, v tem razločevanju, v tem zarisovanju mej."

Althusser (1985, 15) strne: "Filozofija torej postavlja teze. Propozicije, ki ne dopuščajo ne dokazovanja ne *znanstvenih* preskusov v strogem smislu, ampak *racionalne upravičbe* posebnega ločenega tipa." Slednje pa implicira pomembno konsekvenco, in sicer, da je filozofija disciplina, ki je različna od znanosti (predvsem zaradi *narave propozicij*⁴⁶). Ključna razlika med filozofijo in znanostjo je torej po Althusserju v tem, da znanost ima svoj predmet proučevanja, filozofija pa ga nima. Toda filozofija ima v znanosti ključno nalogo, tj. da izvaja filozofsko prakso, s katero lahko znanosti pomaga pri razreševanju njej notranjih, lastnih problemov, se pravi, da je ključna pri konstituciji znanosti v njeni razmejitvi od ideologije.

Iz do sedaj povedanega lahko za našo razpravo (sicer zelo na hitro) sklenemo le to, da je razpravo med znanostjo in filozofijo očitno smiselno ali nemara celo potrebno odpirati.⁴⁷ K potrditvi te trditve pa nas bodo (retroaktivno za vnačaj) pripeljale še nekatere Althusserjeve teze, ki jih omenjamo v nadaljevanju, preko katerih bomo prišli do še nekaterih pomembnejših sklepov. Prva taka teza se skriva v filozofiji oziroma njeni praksi, ki je po Althusserju ključna zato, ker le-ta v znanosti ločuje teorijo od ideologije. S tem pa je povezana nadaljnja implikacija, ki s tem nastopi, saj se po Althusserju s tem tudi medsebojno ločujeta teorija in filozofija. Možnost produkcije teorije namreč (po Althusserju) nastopi v znanosti šele takrat, ko filozofija pomaga znanosti znotraj sebe vzpostaviti »razmejitveno črto« (v smislu epistemološkega reza), katere učinek je tudi ločevanje znanosti od ideologije.

⁴⁶ Althusser (1985) torej ločuje med filozofskimi propozicijami (oz. tezami) in znanstvenimi propozicijami.

⁴⁷ Takšno tezo postavljamo tudi zaradi utemeljitev Milana Brgleza (2008) v tej smeri. Brglez (2008, 232) namreč na koncu študije o filozofiji družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih zapiše, da sklepa, do katerih je prišel, "/.../ zastavljata vprašanje ustreznega razmerja med filozofijo družbenih ved in posameznimi družbenimi vedami tudi ostalemu družboslovju." Kot pravi Brglez (2008, 232), "/.../ se vsemu družboslovju (vsaj v Sloveniji) zastavlja vprašanje ustrezne filozofije družbenih ved – tj. takšne, ki bo vsaj načeloma zmožna pomagati družbenim vedam, da ne zdrsnejo v ideologijo (npr. v opravičevanje ali racionaliziranje obstoječega stanja)."

6 POLITIČNA FILOZOFIJA IN/ALI POLITIČNA TEORIJA?

Ne sodim v krog filozofov.

*Moj poklic – če je o tem sploh mogoče govoriti –
je politična teorija.*

(Hannah Arendt 1996, 11)

Na vprašanje, kakšna je razlika med politično teorijo in politično filozofijo, je Hannah Arendt (1996, 11–12) odgovorila:

Poglejte, razlika je pravzaprav v sami stvari. Izraz »politična filozofija«, ki se mu izogibam, je izredno obremenjen s tradicijo. Ko govorim o teh rečeh, akademsko ali neakademsko, vedno omenim, da obstaja med politiko in filozofijo nekakšna napetost. Namreč med človekom, kolikor je filozofirajoče, in človekom, kolikor je delujoče bitje. Napetost, ki je pri filozofiji narave ni. Filozof stoji nasproti naravi tako kot tudi vsi drugi ljudje. Ko o tem razmišlja, govori v imenu vsega človeštva. Ni pa nevtralen do politike. Od Platona dalje ne več!

Slednji odgovor morda ni najprimernejši uvod v sklepno vsebinsko poglavje pričujočega dela, saj zahteva od nas zamenjavo imaginarija, s katerim se doslej nismo ukvarjali oziroma katerega še doslej nismo proučevali. Kot uvodnik smo ga na tem mestu izbrali zgolj zato, ker ponazarja iskano mesto, na podlagi katerega je evidentno razvidno teženje k vzpostavljanju razlike med politično filozofijo in politično teorijo. Ob tem pa se je potrebno zavedati, da je ta izjava bila podana v intervjuju, kar pa od nas zahteva zavzetje primerne distance do nje, saj bi zahtevala natančnejšo teoretsko eksplikacijo. V besedilo pričujočega dela smo jo vpeljali zato, ker smo hoteli pokazati, da je znotraj politologije vendarle mogoče zaslediti tendence, ki (kot v primeru Arendtove) poskušajo radikalno razlikovati med politično filozofijo in politično teorijo.

Razliko med politologijo in politično filozofijo vzpostavlja (tudi) Della Porta (2003, 4), ki trdi, da se "/.../ politična znanost od politične filozofije razlikuje po tem, da iz svojega okvira izloča moralne sodbe in svojo pozornost posveča zbiranju in razčlenjanju empiričnih dejstev /.../." Politična znanost se po Della Porti (2003, 4) "/.../ ukvarja s politiko, kakršna je oziroma kakršna bi morala biti /.../." Na tem mestu lahko omenimo, da se Della Porta osredotoča pri opredeljevanju politične znanosti tako na njeno razlagalno dimenzijo (*kakršna politika je*), kot na njeno normativno dimenzijo (*kakršna bi politika morala biti*). Disciplini oziroma politični znanosti Della Porta (2003, 4) pripiše metodo empiričnih znanosti, s katero politična znanost

raziskuje politično stvarnost oziroma politiko, kar pa predstavlja »omejen« pogled na metodološke okvirje politologije, saj je le-ta primerljivo razvila tudi »ne-empirične« metode.

Hannah Arendt pa vsekakor ni edina, ki pristaja na to razliko. Literature, ki tematizira področje politične teorije in politične filozofije, je znotraj politologije pravzaprav nakopičena do skrajne nepreglednosti. Težava pa ni samo v tem, da je literature s tovrstno tematiko izredno veliko, temveč tudi v tem, da je ob vsakokratnem prebiranju in vsebini te literature potrebno upoštevati kontekst občega »znanstvenega duha«, v katerem je besedilo zapisano. Ali kot poskuša pokazati Gunnell (1993): politična teorija je doživljala prepore (tudi v smislu razvoja) skozi obdobja znanstvenih razprav, ki pa so prečile tudi druge družboslovne znanosti. Na področju politologije je bila razprava o politični teoriji najbolj plodna po »behavioralni revoluciji« (Warren 1989, 606) in v času prodora post-pozitivizma v znanstvene razprave.

Z materialistično intervencijo, ki smo jo predlagali z Althusserjem, bi se politologija, ob osredotočanju na vprašanje odnosa med politično teorijo in politično filozofijo (v politologiji) lahko prenehala vrteti v lastnem »hermenevtičnem krogu«, v katerega se je ujela. Ker Althusser (1985) predlaga, da morajo znanosti pri opredeljevanju svoje teoretske osnove razmisliti o odnosih eksplikacije ali konstitucije, ki jih vežejo na druge (njim sorodne) znanosti, bi tako tudi politologija (pri razreševanju vprašanja odnosa med politično teorijo in politično filozofijo) morala razmisliti ali gre pri njej in njenem odnosu s politično filozofijo za odnos eksplikacije ali gre za odnos konstitucije. Ali drugače: je bila politična filozofija konstitutivna za nastanek politične znanosti ali se je vsebina politične filozofije v politologiji zgolj eksplicirala?⁴⁸

⁴⁸ S tem vprašanjem pa se vrnemo na sam začetek pričujočega dela, ki se sprašuje o »nujnosti« vzpostavitve epistemološkega reza v politologiji. Glede tega vprašanja pa lahko dodamo samo še to, da z njim zgolj sledimo intencam, ki jih je na domačih tleh v politologiji možno že dlje časa opazovati. Pri tem izhajamo iz misli dveh politologov. A. Lukšič (2005, 104–105) govori o vzpostavitvi razlike med *deep* and *shallow* politično znanostjo, pri čemer izhaja iz nezadostne globine vprašanj, ki si jih zastavlja »plitva« politična znanost pri razreševanju problemov okoljske krize. Naslednji primer, ki bi ga prav tako lahko šteli med *poskuse vzpostavitve epistemološkega reza v politologiji*, pa najdemo v članku I. Lukšiča (1997, 17), ki predlaga novo zastavitev politike, ki bi morala izhajati iz zavesti, ki jo konstituirajo heglo-marksizem, psihoanaliza, Foucaultova šola in kvantna mehanika.

7 POSKUS SKLEPNIH MISLI

*Vselej govorim resnico:
ne vse resnice, kajti nikoli ne pridemo do tega,
da bi jo izrekli vso.
Reči vso resnico je materialno nemogoče:
zmanjka besed.
(Lacan 1993, 47)*

To je bila izpoved o »mladosti« našega duha, ki tako vztrajno išče odgovore. Po eni strani jih morda ravno zaradi svoje »mladosti« ne more najti, se jim pa po drugi strani vendarle v nekaterih segmentih morda približuje. Zato je, izhajajoč iz dosedanje razprave, mogoče obravnavane tematike strniti le v poskus sklepnih misli, saj smo razpravo na več mestih pustili odprto za nadaljnje premisleke ter interpretacije. Slednje pa zato za nas predstavlja točko, iz katere bi veljalo v prihodnosti razmislek seveda nadaljevati ali pa ga na novo začeti.

Področje, ki smo ga poskušali zaobjeti, skrivajoč se za vprašanjem, kaj je politologija, je vpeto v preveč širok kon-tekst in zadeva poznavanje temeljev politologije – predvsem njene vednosti, zaradi česar smo morali misel o odgovoru nanj kaj hitro opustiti ter se nenazadnje, zaradi priporočene dolžine diplomskega dela, tudi ustrezno omejiti. Zato smo našemu podvprašanju, o odnosu med politično teorijo in politično filozofijo, namenili pogled skozi očala dveh avtorjev, ki vsaj poskušata problematizirati razmerje med njima. V politologiji zato vidimo »problem« v tem, da le-ta (vključujoč naše vsebinske omejitve in dejstva, da nimamo pregleda nad vso literaturo) še ni jasno opredelila odnosa med politično teorijo in (politično) filozofijo.

V razpravo smo zato vpeljali Althusserja in njegov koncept epistemološkega reza, s katerim smo pokazali (vsaj upamo, da je temu tako) na eno izmed gledišč, od koder je mogoče odnos med teorijo in filozofijo znotraj politologije uzreti, četudi iz njenemu polju zunanjega zornega kota. Althusserja, ki ga je politologija morda vzela že za povsem svojega (kot del svojega kanona), smo vrnili v objem filozofiji, kamor tudi sodi, če smo povsem natančni, ter poskušali z njim misliti »od zunaj« v in o politologiji. To smo interpretirali kot materialistično intervencijo v polje politologije. Ob temu pa se pojavlja vprašanje, ki hkrati ostaja brez končnega odgovora, ali ta intervencija odnos med politično teorijo in politično filozofijo razrešuje ali ga le dodatno zapleta. Epistemološki rez pri Althusserju nas zato nadalje

napotuje predvsem k nadaljnemu študiju preloma v Marxovem opusu (torej Marxove »teoretske transformacije«), ki bi nam nato na vsebinski ravni uspel še natančneje razjasniti, kaj bi epistemološki rez v politologiji lahko bil.

Težko bi rekli, da smo skozi razpravo odkrili karkoli (novega), saj je zadeva, ki smo jo poskušali zapisati, ob tem upamo, da nam je to vsaj delno uspelo, »že obstajala«. Razlika med sedanjim trenutkom in tistim pred njim (na začetku) je le v tem, da se je sama stvar sedaj vpisala v simbolno mrežo označevalcev in upamo, da je s tem vpisom postala del zgodovine neke znanosti. Zato morebitni potencial tega prispevek enačimo zgolj z nečim, čemur bi lahko rekli izhodišče za bodoče ter prihodnje razprave *v in o* politologiji. Želimo si torej pravzaprav več razprave *o* politologiji, ter morda tudi *v* njej. Upamo, da bo dialektika v slednjem primeru stekla. In če si povsem na koncu dovolimo parafrazirati Walterja Benjamina, se naš edini sklep glasi: *naloga teoretika v politologiji je, da zgodovino politologije in politiko nasploh krtači proti dlaki.*

8 LITERATURA

- Almond, Gabriel A. 1988. Separate tables: schools and sects in political science. *Political Science and Politics* 21 (4): 828–42.
- Althusser, Louis. 1985. *Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov*. Ljubljana: ŠKUC in FF.
- 2005. *For Marx*, 3. izdaja. London, New York: Verso.
- Arendt, Hannah. 1996. Kaj ostane? Ostane materni jezik. Intervju s Hannah Arendt. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 24 (180–181): 11–25.
- Bachelard, Gaston. 1998. *Oblikovanje znanstvenega duha: prispevek k psihoanalizi objektivnega spoznanja*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Balažic, Milan. 2008. *Znanost in realno*. Ljubljana: Sophia.
- Balibar, Étienne. 1978. From Bachelard to Althusser: the concept of »epistemological break«. *Economy and Society* 7 (3): 207–37.
- Barber, Benjamin R. 1984. *Strong democracy: participatory politics for a new age*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Bibič, Adolf. 1984. *Zasebnost in skupnost: civilna družba in politična država pri Heglu in Marxu*, 2. dopolnjena izdaja. Ljubljana: Delavska enotnost.
- 1993. John G. Gunnell in Luigi Graziano: The development of political science. A comparative survey. Recenzija. *Teorija in praksa* 30 (3/4): 344–46.
- Breznik, Maja in Rastko Močnik. 2008. Humanistika in družboslovje v primežu liberalne Evrope. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 36 (233): 178–98.
- Brglez, Milan. 2008. *Filozofija družbenih ved v znanosti o mednarodnih odnosih: od kritike političnega realizma h kritičnemu ontološkemu realizmu*. Ljubljana: FDV.
- Crotty, William. 1991. Introduction: setting the stage. V *Political Science: Looking to the Future. Volume One: The Theory and Practice of Political Science*, ur. William Crotty, 1–14. Evanston, Illinois: Northwestern University Press.
- Deleuze, Gilles. 1995. Po čem prepoznamo strukturalizem? V *Sodobna literarna teorija*, ur. Aleš Pogačnik, 41–64. Ljubljana: Krtina.
- Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
- Dobson, Andrew. 2000. Political theory and the environment: the grey and the green (and the in-between). V *Political Theory in Transition*, ur. Noël O'Sullivan, 211–24. London, New York: Routledge.
- Dolar, Mladen. 1991. a kot Althusser. V *Bog, učitelj, gospodar*, ur. Miran Božovič, 175–91. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Farr, James in Raymond Seidelman, ur. 1993. *Discipline and history: political science in the United States*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Farrelly, Colin. 2004. *An Introduction to Contemporary Political Theory*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage.
- Fürst, Maria in Nikolaus Halmer. 1996. *Filozofija*. Ljubljana: DZS.
- Grant, Tobin J. 2005. What divides us? The image and organization of political science. *Political Science and Politics* 38 (3): 379–86.
- Gunnell, John G. 1978. The Myth of the Tradition. *The American Political Science Review* 72 (1): 122–34.
- 1981. Encounters of a third kind: the alienation of theory in American political science. *American Journal of Political Science* 25 (3): 440–61.
- 1993. *The Descent of Political Theory: The Genealogy of an American Vocation*. Chicago: University of Chicago Press.
- Hollis, Martin. 2002. *Filozofija družbene vede: uvod*. Maribor: Aristej.

- Kant, Immanuel. 2006. O reku: V teoriji je to morda pravilno, ne velja pa za prakso. V *Zgodovinsko-politični spisi*, Immanuel Kant, 47–85. Ljubljana: Založba ZRC SAZU.
- Kolšek, Katja. 2007. Filozofija poznega Althusserja kot znanost o praznini. *Problemi XLV* (6–7): 149–82.
- Lacan, Jacques. 1993. *Televizija*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.
- Likar, Vojislav. 1985. Louis Althusser in filozofija. V *Filozofija in spontana filozofija znanstvenikov*, Louis Althusser, 141–51. Ljubljana: ŠKUC in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Lukšič, Andrej A. 2005. Modificiranje in odpiranje okoljskih političnih aren. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 33 (219): 91–107.
- Lukšič, Igor. 1997. Predgovor: Onkraj politične mehanike. V *Kaj je politika?*, ur. Adolf Bibič, 11–27. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Marx, Karl. 1979. Teze o Feuerbachu. V *Izbrana dela v petih zvezkih*, Karl Marx in Friedrich Engels, 3. izdaja, II. zvezek, 356–62. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Milner, Jean-Claude. 2005. Razmišljanja o delu. V *Jasno delo: Lacan, znanost, filozofija*, Jean-Claude Milner, 13–33. Ljubljana: Založba ZRC.
- Močnik, Rastko. 1996. Marcel Mauss – klasik humanistike: spremna beseda. V *Esej o daru in drugi spisi*, Marcel Mauss, 267–303. Ljubljana: ŠKUC in Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- 2000. Sistem družboslovja in njegovi učinki. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 28 (200/201): 177–98.
- 2001. Ali univerza lahko nudi začasno zatočišče teoretski produkciji? *Družboslovne razprave XVII* (37–38): 97–108.
- Monroe, Kristen, Gabriel Almond, John Gunnell, Ian Shapiro, George Graham, Benjamin Barber, Kenneth Shepsle in Joseph Cropsey. 1990. The nature of contemporary political science: a roundtable discussion. *Political Science and Politics* 23 (1): 34–43.
- O'Sullivan, Noél. 2000. Introduction. V *Political Theory in Transition*, ur. Noél O'Sullivan, 1–15. London, New York: Routledge.
- Pfaller, Robert. 2005. Domača tujost, grozljivo, komično. *Problemi* 43 (1–2): 131–58.
- Pikalo, Jernej. 2003. *Neoliberalna globalizacija in država*. Ljubljana: Sophia.
- Prodnik, Jernej. 2008. Neposredna demokracija v virtualnem prostoru. Diplomsko delo. Univerza v Ljubljani, FDV.
- Rancière, Jacques. 2005. *Nevedni učitelj: pet lekcij o intelektualni emancipaciji*. Ljubljana: Zavod En-knap.
- Riha, Rado. 1992. Nekaj pripomb k razmerju med teorijo in prakso pri Kantu. *Filozofski vestnik* 13 (1): 45–57.
- Rotar, Drago B. 2004. Kdo bo dajal naloge znanosti? V *Znanost o znanosti in refleksivnost*, Pierre Bourdieu, 15–37. Ljubljana: Liberalna akademija.
- Sebba, Gregor. 1968. The present state of political theory. *Polity* 1 (2): 259–70.
- Semprun, Jorge. 1965. Marksizem in humanizem. *Teorija in praksa* II (6): 1031–38.
- Shapiro, Ian. 1992. *Political Criticism*. Berkeley, Los Angeles in California: University of California Press.
- Šterk, Karmen. 1998. *O težavah z mano: antropologija, lingvistika, psihoanaliza*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze, Študentska založba.
- Vincent, Andrew. 2007. *The Nature of Political Theory*. New York: Oxford University Press.
- Warren, Mark E. 1989. What is political theory/philosophy? *Political Science and Politics* 22 (3): 606–612.